אמר רב יהודה אמר רב נידוי על תנאי צריך הפרה מגלן מיהודה דכתיב [1]אם לא הביאותיו אליך וגו' וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב [2]יחי ראובן ואל ימות וגו' וזאת ליהודה כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר עצמותיו של יהודה היו מגולגלין בארון עד שעמד משה ובקש עליו רחמים אמר לפניו רבונו של עולם מי גרם לראובן שיודה יהודה [3]וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה עאל איבריה לשפא לא הוה קא מעיילי ליה למתיבתא דרקיע ואל עמו תביאנו לא הוה קא ידע למישקל ומיטרח בשמעתא בהדי רבנן ידיו רב לו לא הוה ידע לפרוקי קושיא ועזר מצריו תהיה איבעיא להו במיתת כולן הוא חוזר או דלמא במיתת אחד מהן ת"ש נגמר דינו בלא כ"ג אינו יוצא משם לעולם ואם איתא ליהדר (ביה) בדהנך בדליכא:

מתני' משנגמר דינו מת כ"ג ה"ז אינו גולה אם עד שלא נגמר דינו מת כ"ג ומנו אחר תחתיו ולאחר מכן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני נגמר דינו בלא כ"ג וההורג כ"ג וכ"ג שהרג אינו יוצא משם לעולם ואינו יוצא לא לעדות מצוה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות ואפי' ישראל צריכים לו ואפי' שר צבא ישראל כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם שנאמר [4]אשר נס שמה שם תהא דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם רבי יוסי הגלילי אומר מצוה ביד גואל הדם ורשות ביד כל אדם רבי עקיבא אומר רשות ביד גואל הדם וכל אדם ואו חייבין עליו:

גמ' מ"ט אמר אביי ק"ו ומה מי שגלה כבר יצא עכשיו מי שלא גלה אינו דין שלא יגלה ודלמא האי דגלה איכפר ליה האי דלא גלה לא מידי גלות קא מכפרא מיתת כהן הוא דמכפרא: אם עד שלא נגמר דינו וכו': מנא הני מילי אמר רב כהנא דאמר קרא [4]וישב בה עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו בשמן הקדש וכי הוא מושחו אלא זה שנמשח בימיו מאי הוה ליה למעבד היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות ולא ביקש אמר אביי נקטינן נגמר דינו ומת מוליכין את עצמותיו לשם דכתיב [5]לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן ואיזהו ישיבה שהיא בארץ הוי אומר זו קבורה תנא מת קודם שמת כ"ג מוליכין עצמותיו על קברי אבותיו דכתיב [6]ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו איזהו ישיבה שהיא בארץ אחוזתו הוי אומר זו קבורה נגמר דינו ונעשה כהן בן גרושה או בן חלוצה פליגי בה רבי אמי ור' יצחק נפחא חד אומר מתה כהונה וחד אומר בטלה כהונה לימא בפלוגתא דר"א ורבי יהושע קא מיפלגי דתנן היה עומד ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה ר"א אומר כל קרבנות שהקריב פסולין ורבי יהושע מכשיר מאן דאמר מתה כר' יהושע ומאן דאמר בטלה כרבי אליעזר

אליבא

וחטאתי לך. לשון נידוי הוא שיהא מנודה לאביו: **מאי דכתיב יחי ראובן וגו' וזאת ליהודה.** מה ראה לסמוך יהודה לראובן ומה ראה להתחיל בברכת יהודה בלשון וזאת ליהודה אלא לפי שהיו עצמות כל השבטים שלדן קיים ושל יהודה מגולגלין אמר לשון זה יחי ראובן כלומר ראובן שלדו קיימת כאילו הוא חי וזאת תהיה ליהודה שהם מגולגלין. **עצמות** כל השבטים יצאו ממצרים ונשאום בניהם במדבר וזהו שאמר יוסף לאחיו (שמות יג) והעליתם (א) עצמותי מזה אתכם עם עצמותיכם: **על איבריה לשפא.** נכנסו עצמותיו למקום חיבורם ששפו משם כמו דשף מדוכתיה (חולין דף מב: נב.:) לשפא אישלויידור"א: **למשקל ולמטרח.** לישא וליתן: **ידיו רב לו.** יהי בו כח לריב ריבו לעצמו נגד חביריו: **ליהדר כהנך.** במיתת מרובה בגדים או כשעבר ממשיחותו אלא לאו ש"מ כולהו: **מתני' ה"ז אינו גולה.** מפרש טעמא בגמ' מק"ו: **חוזר במיתתו של שני.** יליף טעמא בגמ': **נגמר דינו בלא כ"ג.** שלא(ב) מינו אחר תחתיו עד שנגמר דינו של זה לגלות: **גמ' שנמשח בימיו.** משנעשה זה רוצח: **מאי הוה ליה.** להאי כהן למיעבד מאחר שעדיין לא היה כ"ג כשהרג זה למה הוא נענש: **תנא מת.** רוצח בעיר מקלטו ומת כ"ג אחר זמן: (ג) **לשבת בארץ.** בתוך הקרקע: **ונעשה כ"ג בן גרושה.** יצא עליו עדות שהוא חלל: **מתה כהונה.** הרי הוא כמת ואין הרוצח גולה: **בטלה כהונה.** איגלאי מילתא למפרע שלא היה כ"ג והוה ליה האי רוצח נגמר דינו בלא כהן גדול ואינו חוזר לעולם:

אפילו על תנאי צריך הפרה מגלן מיהודה. יש מדקדקין מכאן דנידויים שלנו אפי' אותם שיש להם זמן אין לנדות עצמן מספק (ג) שהרי הכא התנה בדבר שלא היה בידו לקיים דשמא היה מעכבו יוסף או יקראנו אסון בדרך ולכך חל מעיקרו גם הנידוי על התנאי אבל שאר תנאים דבידו לקיים כגון שמנדין את האדם שלא יעשה הדבר ודאי לא חל הנידוי כלל מעיקרו דכיון דבידו הוא משעת הנידוי אנו יודעים בודאי שלא בדעתו לעשות הדבר ודאי לא חל הנידוי כלל מעיקרו: **מי** גרם לראובן שהודה יהודה. תימה דהא אמרינן במדרש וישב ראובן אל הבור מהיכן שב מבית אביו שישב בתענית על מעשה בלהה וזה היה קודם מעשה דיהודה וי"ל דמ"מ לא הודה ברבים עד מעשה דיהודה: **מי** גרם לראובן שהודה. ולכל יש לנו סמך מן המקרא יהודה אתה יודוך אחיך ומתרגמינן את הודית ובך יודון אחיך פירוש (ד) הודית ולא בוש כך יודוך אחיך שבשביל שהתחלת להודות בא ראובן והודה: **אמר** אביי ק"ו ומה מי שגלה כו'. תימה מהאי דינא נילף נמי לנגמר דינו בלא כ"ג שלא יגלה כלל ומה מי שגלה כבר לפני מיתת כ"ג יוצא במיתתו של כ"ג מי שלא גלה לפני מותו אינו דין שלא יגלה אחר מותו דהכי אמרינן בערכין (דף כט: ושם) מכורה כבר יוצאה שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר ונפקא לן מהאי דינא דאינה נמכרת כלל אחר הבאת סימנין עד עולם ונראה דלא קשיא מידי דהא מיתת הכהן כפרה הוא כדאמר בסמוך וכפרה לא שייכא אלא למי שמחויב (נ)בגרית והלכך דוקא לפי שנגמר ונתחייב גלות ואח"כ מת כ"ג מכפרת מיתת כ"ג שלא יגלה כלל מק"ו כדקאמר הש"ס אבל נגמר דינו בלא כ"ג שכבר מת כ"ג קודם גמר דין של זה ודאי ליכא למילף מק"ו דהילך תכפר מיתת כ"ג וליכא למימר דתתכפר לו מיתת כ"ג השתא כשנגמר דינו דהא לא מיכפרא אלא בשעת מיתה (ס)ולאחר כך ובשעת מיתה לא היה זה חייב ולא דמי להיא דערכין דמכורה כבר יוצאה וכו' דהתם משעת הבאת סימנין מתחלת גדלותה ושוב לא יפסיק ממנה הגדלות לעולם ולכך שייך למילף שפיר דלא תמכר כלל אחר התחלת סימנין עד עולם כן נראה למשי"ח: **מידי** גלות קא מכפרא. תימה אין ה"נ מדאמר כריש מכילתין (דף ב:) הם שלא עשו מעשה נגלו כי היכי דתהוי להו כפרה אלמא גלות מכפרת וי"ל דהכא כפרה לפטרו מגלות קאמר דהא בעי למילף דמי שלא גלה עדיין דמיתת כ"ג תועיל לפטרו מגלות מק"ו הלכך שפיר משני מידי גלות מכפרת מיתת כ"ג מכפרת פירוש (ה) מיפטרא מגלות שהרי אפילו לא גלה אלא יום אחד ומת הכ"ג הוא חוזר ואילו לא מת הכהן אפילו שהה שם זמן מרובה אינו יוצא על כרחך כפרה זו במיתת כהן תלויה כדפירשתי כן נראה למשי"ח:

אילן

עין משפט נר מצוה

נו א מיי' פ"ז מהל' ת"ת הלכה יא סמג לאוין רח טוש"ע י"ד סי' שלד סעי' לז:
נז ב מיי' פ"ז מהל' רוצח הלכה ט:
נח ג מיי' שם הלכה יא:
נט ד מיי' שם הל' י:
ס ה מיי' שם הל' ח:
סא ו מיי' שם פ"ח הלכה יא:
סב ז מיי' שם פרק ה הלכה י:
סג ח ט מיי' שם פ"ז הל' ג:
סד י מיי' שם הל' יג:
סה כ מיי' פ"ו מהל' ביאת מקדש הל' י:

◆

תורה אור השלם

1. אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל הַיָּמִים: בראשית מג ט
2. יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: דברים לג ו
3. וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְיָ קוֹל יְהוּדָה וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: דברים לג ז
4. וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ: במדבר לה כה
5. וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן: במדבר לה לב
6. כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ: במדבר לה כח

◆

לעזי רש"י

אישלוישידור"א. (מקום הנקע).

◆

רבינו חננאל

אמר רב יהודה אמר רב נידוי על תנאי אפי' מעצמו (א) צריך הפרה. מנא לן מיהודה שנאמר אם לא הביאותיו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים ואשכחנן שהיו עצמותיו מגולגלין בארון עד שבקש עליהם רחמים מרע"ה שנאמר שמע ה' קול יהודה: נגמר דינו לגלות ומת הכהן הגדול אינו גולה. מיתת כהן גדול מכפרת לו. אמר אביי נקיטינן נגמר דינו ומת מוליכין עצמותיו של הורג בעיר מקלט. שנא' לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן הגדול ואיזו היא ישיבה בארץ הוי אומר זו קבורה. תנא מת הרוצח ומת כהן גדול (וכו') בן גרושה או בן חלוצה. רבי אמי ורבי יצחק חד אמר מתה כהונה. וחד אמר בטלה כהונה. ובפלוגתא דתנן היה עומד ומקריב ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה רבי אליעזר אומר כל קרבנות שהקריב פסולין הן ורבי יהושע מכשיר. ואסיק'

א) וכן הגיה הרש"א וכ"ה בר"ף ורא"ש פ"ג דמ"ק:

מסורת הש"ס

א) רש"א אפילו מעצמו וכן נוסחת שאלתות, ב) ב"ק לג. סוטה ז: ע"ש, ג) [בשאלתות איתא ולמיטרא], ד) הגריעב"ן מחק ת"ו, ה) סנהדרין יח., ו) לקמן יג., ז) [בתוספ' פ"ב דרש לה דכתיב שלש פעמים שמה], ח) [ועי' תוי"ט דגרס אין חייבין לאפוקי מרש"ל שהגיה ומחק מלת אין ע"ש וכן העתיק הכ"מ אין חייבין ולדבריהם גם בברייתא דלקמן יב. ר"ע אומר רשות יכו' וכל אדם חייבין צריכין אנו להגיה לכ"ל אין חייבין ויתא לפ"ז דלא שאל הש"ס לקמן גם אהך פלוגתא דכל אדם ת"ע דר"י הגלילי ות"ע דרבי עקיבא משום דלדעת התוי"ט אין שום פלוגתא בזה דכל אדם ע"ש], ט) [פירושו עיין רש"י בערכין ה. בד"ה והאמר רב נחמן], י) פסחים עב: קדושין סו: [תרומות פ"ח מ"א], כ) [נפ"א: והורג כ"ג גולה], ל) [וברב אלפס עוד במ"ק פ"ג דף רפ. גרס נידוי על תנאי אפי' מעצמו צריך וכו'], מ) [ודע דבת"א שלפנינו איתא בך יודון אחיך גם בספר תרגום לא מצאתי לפי שעה ועי' תרגום יונתן וירושלמי], נ) נ"א כפרה, ס) רש"א ולא לאחר כך.

◆

גליון הש"ס

גמ' נגמר דינו. עיין יומא דף עג ע"א תוס' ד"ה וכולן: תוס' ד"ה אפי' וכו' לא חל הנידוי כלל מעיקרו. עיין כתובות דף סט ע"א תוס' ד"ה וכשמתא:

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מאי וכו' והעליתם את עצמותי: (ב) ד"ה לשבת נ"ל קודם ד"ה תנא: (ג) תוס' ד"ה אפי' וכו' אין לנדות עצמן מספק ולאו מילתא הוא שהרי הכא התנה וכו' דמשעת הנדוי: (ד) ד"ה מי גרם וכו' פירוש אתה הודית ולא בושת כך יודוך: (ה) ד"ה מידי וכו' פירוש למיפטרי' וכו' אינו יוצא ואם כן על כרחך כפרה:

◆

הגהות הגר"א

[א] משנה וכל אדם אין חייבין כצ"ל (וכ"ה בספרי ובמשניות ובירושלמי ובכל הראשונים וגירסא שלפנינו הוטה ע"פ הרמב"ם ועי' תוי"ט):

◆

מוסף רש"י

מאי דכתיב כו' וזאת ליהודה. אין לך בברכת כל השבטים מתחלת וזאת חוץ מזו (סוטה ז:). עצמותיו של יהודה. כל השבטים יצאו עצמותיהם ממצרים ונקברו בארץ ישראל, שנאמר והעליתם את עצמותי מזה אתכם, משמע שאף עצמותם העלו, ולא נכתב יוסף אלא להודיעך שבחו של משה, שכל ישראל נתעסקו בביזה והוא עסק במצוה (ב"ק צב. ובעי"ן סוטה ז:). מגולגלין בארון. לא היה שלדו קיימת ומחוברת מפני נדוי, דקאמר ליה ליעקב (בראשית מג) אם לא הביאותיו אליך וחטאתי לך כל הימים, ואע"פ שנתקיים התנאי נפקא לן קללת חכם אפילו על תנאי היא באה (ב"ק צג.) והיו עצמות כל השבטים שלדן קיימת ויהודה אבריו מתפרקין ומתגלגלין בארונו, מפני שנידה את עצמו בערבונו של בנימין וחטאתי לך כל הימים, אפילו לעולם הבא, ומהכא נפקא לן נדוי של חכם אפילו על תנאי הוא בא (סוטה ז:). מי גרם לראובן שיודה. במעשה יצועי אביו, יהודה. שהודה במעשה תמר. וכן היה מסורת בידיהם, ומדרש אגדה דר' תנחומא כשאמר יהודה צדקה ממני עמד ראובן ואמר בלבלתי יצועי אבי, ועכשיו יחי ראובן, שלדו קיימת כאילו הוא חי, וזאת ליהודה. שהיה מתגלגל (שם). לשפא. למקום שנתקו משם (שם) נכנס כל עצם ונתחבר למקומו שנשמט משם. לשפא, אשלוויי"ה שדיג"א בלע"ז, כמו שף מדוכתיה (ב"ק צב.). למתיבתא דרקיע. לישא וליתן עם שאר החכמים (סוטה ז:). ידיו רב לו. יהא לו כח לריב ריבו, והאי דכתיב ידיו לשון מלחמה הוא, מלחמתה של תורה (שם). לא הוה ידע לפרוקי קושיא. כסוטה שם וב"ק שם: לא היה קא סלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא, לא היה זוכה לומר דבר המתקבל (סוטה שם). והורג כהן גדול. כשוגג גולה לעיר מקלט ואינו יוצא משם לעולם, דכיון דאין כהן גדול במקדש כשהוא גולה, במיתת מי ישוב, וכן כהן גדול שהרג את הנפש בשוגג, במיתת מי ישוב, הא ליכא כהן גדול (סנהדרין יח.). וכי הוא מושחו. וכי הוא משחו לכהן, או הכהן משח אותו, אלא זה שנמשח בימיו. להביא את הנמשח בימיו שמחזירו במיתתו (במדבר לה כה). נקטינן. מסורת מאבותינו, מנהג מרבותינו (עירובין ה.). שהוא בן גרושה. כהן חלל זר גמור הוא, דכתיב בכהן הנושא גרושה (ויקרא כא) לא יחלל זרעו, שמחללו מדין כהונה (פסחים עב:).